

NÉMETH G. BÉLA

„Beméne azért, hogy vélök maradjon”

1. Hogy Lukács, az orvos, csak a test-doktora volt-e, vagy a léleké is, nincs róla, ismereteim szerint, tudásunk. Hogy azonban az emmauszi történetben, lélektani tekintetben csakúgy, mint széptaniban is, a rövid novellák, ha tetszik: a short storyk egyik leghitelesebbikét alkotta meg, aligha kétséges. Nem vagyok sem jogosítvánnyal ellátott pszichológus, sem diplomával igazolt teológus, hanem mindkettőbe szükségszerűen és minduntalan beléütköző afféle literátor, aki nem a kacagányos Árpád s nem is az Hongrie profonde ügyét tekinti az irodalom tárgyának. Nem tudom pontosan azt sem, mennyire vagyok hívő, mennyire hitetlen. Van, amikor inkább az előbbi, van, amikor inkább az utóbbi. Mint a mai ún. művelt emberek, jelentős része a századforduló mindent tudó bigott ateizmusa s Lisieux-i Kis Szent Teréz csodálóinak harcos kegyessége múltán. Ám akár hívő, akár nem, ez a történet így is, úgy is meggyőz s magával ragad engem.

S ami tán nyomósabb, ha hívő vagyok, int, ne legyek oly magabizó, kétségelhárító, kényelmesen elomló hitemben; ha meg hitetlen, vággyal tölt el, ne zárkózzam rideg rációm gyermeki biztonságába, figyeljek az elődök metafizikai tapasztalatának indítására, tartozzam valami osztálynál, népnél, nemzetnél, emberiségnél egyetemesebb támaszhoz, célhoz, értelemhez. A Pascal-féle nádszál, úgylehet, ilyen fajta értelmet és intelmet is hordoz. Kivált annak, akinek immár esteledik.

2. Előbb hát az irodalom lélektanának oldaláról valamit.

A több száz vagy több ezer éves várakozás az ígért küldött eljövételére meg-megsűrűsödött s ki-kicsapódott eddig is jó néhányszor ebben a sokszor meggyötört népben. Most azonban a dolgok összzejátszása következtében, minden eddiginél jobban. S ami e mostani történéseknel különös súllyal esik latba: a főpapok és a vének ezúttal kiegyeztek az elnyomókkal. A tovább fönttartott várakozás meghosszabbította és tovább jogosította hatalmi helyzetüket; a beteljesülés viszont kétségessé tehetné volna ezt. Ezúttal a szegények és megszomorítottak, az igazszívűek és megaláztatottak, az egyszerűek és tiszta hitűek lelkében csapott föl a Názáreti személye körül, tettei nyomán, tanításai hatására a várva várt eljövétel lángja és látomása. Három esztendőn át esemény eseményre halmozódott, hit fokozta a hitet, bizakodás a bizakodást. Ezúttal nem lehet csalódás, ez az igazi, ez a megígért.

A vének és a főpapok várakozásra rendezkednek be. Annyi próféta-féle forgott itt már; ennek a hatása is ellapul majd, elcsillapul hamarosan. A rómaiakat nem foglalkoztatja a dolog; a jehoviták belső ügye; őket nem veszélyezteti. A jeruzsálemi pálmás bevonulás azonban meghaladta már azt, amit a hierarchia még eltűrhetett. S a helytartó, bármily érdektelennek, értelmetlennek és igaztalanoknak vélte is a vádat, minek húzott volna ujjat egy vándorprédikátorért. A Názáreti híveinek bevonulási mámorea viszont a törvénybe hurcolás nyomán félelemmé, haraggá, izgalommá s még hevesebb várakozássá nőtt. Most meg fog mutatkozni, hogy Ő Az! S aztán hogy elhangzott az ítélet, végbement a megcsúfolás s a kínhalál meg a sírbatétel is — több mint zavarodottság és csalódás lett úrrá; teljes letargia. S itt, ezen a ponton érzékelhető igazán Lukács remeklése.

A szabbath a tehetetlen levertségben telik el. Sem remény, sem reménytelenség; a lelkek szinte végső megfáradása. Az ünnep múltán az asszonyi ösztön és érzelem, szeretet és irgalmasság, kíváncsiság és törődés mozdul most is először újra. A tetemet nem találják. A megdőbbenés és a megrettenés feszültségében két fehér ruhás nem-evilági lényt látnak,

vélnek látni, hallani. S remélni a remélni nem mertet. „Nincs itt, föltámadott!” Vissza a tanácstalanul tanakodó tanítványokhoz, férfiakhoz. Hallgatják az asszonyokat; szeretnék hinni, de kételkednek, szeretnének nem kételkedni, de nem mernek hinni. Ám csírázik már mégis a reménykedés újra. Péter, a hűséges és a kicsit hebehurgya, az egyszerű és a tapasztalásra beállított lélek szalad a sírhoz. Csak éppen bepillant, elég neki az üres lepleket látnia, máris siet a hírmondással, bár maga sem tudja biztosan, mit is tartson a dolgról. A reménykedés csírája azonban immár ki is hajt.

S most másik szálat vesz fel az elbeszélő. A bezárt, városi teremből, a félfő bizakodással és kába tétovasággal egymást őrlők közül a városon kívülre visz, olyanokhoz, akik már távolodnak az eseményektől, már teendők után indulnak, vidékre, a hatvan futamnyira lévő Emmausba. S már kicsit emlékként mondják, idézik, töprengik közben a történeteket. Összekeverednek bennük a valóság és a képzelet tényei, a másoktól hallott s a maguk által tudni vélt, kiokoskodott mozzanatok. Ebben a csupa kérdés beszélgetésben csatlakozik hozzájuk az idegen, aki nem látszik tudni a nagy eseményről. Különbözik nem kérdezősködni nemcsak tárgyukról, de hanghordozásuk szomorúságáról is. Hogy megosszák a nyomasztó emléket, hogy rendbeszedjék gondolataikat, hogy szélesszék lelkük ködét, sorolni kezdik a történeteket. Az idegen tudós és értő szava valóban megnyugtatja őket, s észre sem veszik, hogy már beszélgetésben s már úticéljuknál vannak.

A helység feltűnése az est beálltára s az elválásra is figyelmezteti őket, hisz az idegen tovább látszik menni. A hála, a kibeszélés könnyítő érzése, a hirtelen támadt bizalom jó íze vagy az aggodás az éjszakába indulóért, a részvét a fedél nélkül maradóért is diktálhatta a híres, szépséges mondatot: Maradj velünk, mert esteledik. De legalább ennyire egyedül maradásuk szorongása, nyugalomvesztésük félelme, reménykedésük eloszlásának veszélyérzete is. S aztán a közös éji menedék, a kétségűl oldódó kedély, a jóleső együttes étkezés, a társasá avató beszélgetés szép esti atmoszférájában a kenyeret áldva megtörő idegenben fölismereni vélik, fölismerik a föltámadottat. S hiába tűnik el az rögtön szemük elől, midőn kérdezni akarják — ez csak még inkább bizonyítja, hogy csakugyan ő volt. Most aztán már maguknak idézik vissza, miként kelt ki szavaira az ő szívükben is a reménység, miként nőtt élő érzelmmé, változott valóságos bizonyossággá. Annnyira, hogy rögtön indulnak is vissza, hogy megvigyék a bizonyosságot s a közös örvendezésben végképp megerősödjének benne.

Valahogy így magyarázhatná a túlfeszített állapot hallucináló és vizionáló pszichológiájával ezt a mesteri tömörségű, remek arányosságú, tiszta szavú történetet ma a nem hívő, akinek — mint e kor egyik jellegzetes filozófusa fejtegette — a létezésben egyedüli kapaszkodóul és menedékkül a reménység elve, a reménység elvének megtartó ereje maradt.

3. S hogyan az agnosztikus, aki hisz is, kételkedik is, s így, mert teszi mind a kettőt, egyiket sem teszi igazán? S aki ezáltal tán jobban megszenvedi a kérdés szorongatásait, a keresés keserveit, mint akár a hívő, akár a hitetlen. S küszködve végül is az értelemmel nem ellenkező, de az ún. tudományos ész okságával, pszichológiájával alig magyarázható, nem is magyarázható tényeit a létnek elfogadja, felfogja, elrendezi a szív értésével s a lélek világosságával. Nem okvetlenül egy valamely kinyilatkoztatás alapján, hanem a bensőjében lakozó ama vágyakozás és szükség, késztetés és képesség segédelmével, amelyet az Ősmozgató, a Teremtő, az Istenség oltott belé. A köznagsbergi mester erkölcsi-lélektani magyarázata felé tapogatózik. Amely, persze, bármennyire megnyerő, egyben nagyon törekeny is, s könnyen és nemritkán billen át a másik, a hideg és szomorú „tudós” ész oldalára.

Aki irodalommal, azaz a halandóknak az életről, a létről való e nagy, meg nem szakadó kérdező- és vallomásfolyamatával foglalatoskodik, az rendszerint az előbbi felé hajlik, mint ahogy a hívő filozófus, Jaspers, vagy a bölcs öreg teológus, Rahner. Az isteni megnyilatkozás, kinyilatkozás folytatásának, részének vagy legalább érteni segítő alkalmának, lehetőségének, eszközeinek fogja föl a valódi művészetet.

Lukács, az orvos, a reménységnek, a bizakodásnak s a beteljesülésnek szentkönyv-beli legdöntőbb külső eseményérveit s belső lefolyását adja itt elő. Az egyháznak pedig épp ez érvek s e beteljesülés jegyében tán legvigasztalóbb ünnepe a húsvét s liturgiájának tán legfőlemelőbb, egyik legfőlemelőbb mondata, mozzanata a föltámadási szertartás örök vigaszú, ősi gregorián zengésű „Nolite timere, ego sum, allelujá”-ja, a „Ne féljetek, nem szabad félnetek, én vagyok” bizonyágtétele.

4. A reménység elvének, a reménységnek, amelyet szül a hit, s amelyből születik a hit, csodáját, misztériumát a maga természetességében és közvetlenségében, tömörségében és bensőségében oly meggyőző hatalommal adja elő ez az erős bikafővel jegyzett örömhírhöző, hogy egyszerre érezzük e kétezer év előtti egyszerű, tiszta szívű emberek lélekállapotának s a mai filozófus több ezer éves bölcséleti átélésének (akár az utóbbi szándékától függetlenül is) egybehangzó végüzenetét: a reménység nélkül s a reménységet hordozó hit nélkül nehéz, s tán nem is lehet élni. A szentkönyv „maradj velünk, mert esteledik” olyannyira emberi kérése és a reá való éppoly mélyen emberi felelete: „beméne azért, hogy velők maradjon”, ezért áll, gondolom, mindannyiunkhoz oly közel, vagy legalább azokhoz, akik az esteledés hangtalan küzdelmének goethei Schaudern-jét, néma borzongását már átélték.

BENYIK GYÖRGY

Mit jelent nekem a Biblia?

A történetekkel kezdődött: Ádám—Éva, Kain—Ábel, a vízözön, Jézus születése, a tékozló fiú és más hasonló történetek jelentették nekem először a Bibliát.

A könyvet nem ismertem, de tudtam Mózesről meg Dávidról. Hamarosan Jóbról, Jónásról is. S ezek a történetek sokáig foglalkoztatták a fantáziámat. Azt is hallottam, hogy ezek a történetek nem igazak. Az iskolában és az utcán azt mondták, hogy mesék. De a templomban mindenki félelemmel és tisztelettel hallgatta őket.

Majd végre megismertem a Bibliát. Kopott könyv volt, hiányzott is belőle néhány lap, képek nem voltak benne, s a nyelve ódon volt, nehézkes és titokzatos. Elfárasztott a sok „vala” és úgy alakult, hogy elaludtam első Biblia-olvasó próbálkozásomon.

El is határoztam, hogy a *Nemo kapitány* és a *Bőrbarátsnya* c. könyvvel fogom magam kárpótolni, azokat ugyanis nem lehetett letenni. Azokban nem volt „vala”, és mindig történt bennük valami. Meg is fogalmaztam magamban, hogy az a baj a könyvekkel, hogy vannak, akik rém okos könyveket írnak, de nagyon unalmasak, mások pedig izgalmas történeteket, de nincs bennük „prédikáció”. Akkoriban úgy gondoltam, hogy össze kellene házasítani ezeket az írói módszereket és akkor a könyvek felemelően okosak és olvasmányosan izgalmasak is lennének.

Hamarosan tudatosult bennem, hogy a Biblia Isten könyve, amit csak komoly imádságos lélekkel szabad kézbe venni. Azt is megtanultam, sugalmazott írás. Tévedés nélkül tanít mindent. Azt is, hogy a világot hat nap alatt teremtette az Isten. Sokat gondolkodtam azon, hogy hogyan súghatta ezeket a történeteket az Isten. Az iskolában is beszéltek erről, de mindig azt mondták, hogy amit a Biblia ír, az nem igaz. De azt nem mondták meg, hogy miért nem. Legfeljebb hozzátették, hogy az egész mese! Ez fáj a legjobban, mert én sokáig